

BOSHLANG'ICH SINFLAR O'QITUVCHISI UCHUN INTERAKTIV METODLAR VA O'QUVCHILARNI DARSGA JALB QILISH

Axmedova Dildora Boboqulovna

Sho'rchi tumani 8-sonli maktabning

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti,

Pedagogika fakulteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 3-bosqich 5-BT-

S-20guruhi talabasi

Sodiqova Baxtigul Ibodullayevna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti o'qituvchisi, doktorant

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda O'qish, Matematika va Ona tili darslarini olib borishda turli pedagogik texnologiyalardan foydalanish hamda zamonaviy interaktiv metodlar yordamida darslarning samaradorligini oshirish va o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini ortish haqida so'z yuritiladi.

Shuningdek, interfaol metodlardan namunalar keltirilib, o'quvchilarni darsga jalb qilish haqida bayon qilinadi.

Kalit so'zlar: Boshlang'ichta'lim, metodlar, O'qish, Matematika, ona tili, dedaktik o'yinlar, badiiy o'qish, izohli o'qish, intonatsiya, ifodali o'qish, „3/3“, „4/4“, „5/5“ metodi.

Bugungi kun o'zbek pedagogikasi millat ruhidagi nozik jihatlarni hisobga olgan va dunyo tarbiyashunosligidagi eng so'nggi yutuqlarga tayangan holda taraqqiy etmoqda. Zamonaviy o'zbek pedagogikasida barkamol insonni shakllantirish rasmiy ravishda bosh maqsad qilib belgilangan.

Prezidentimiz I.A.Karimovning „Barkamol avlod orzusi“ va „Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch“ asarlarida yosh avlodni tarbiyalashda „Kelajak bugundan boshlanadi: Hozir tarbiya masalasiga e'tibor qaratilmasa, kelajak boy beriladi. Tarbiyadan hech narsani ayamaymiz. Ma'naviy va ahloqiy poklanish, iymon, insof, diyonat, or-nomus, mehr-oqibat va shu kabi chin insoniy fazilatlar o'z-o'zidan kelmaydi. Hammasining zamirida tarbiya yotadi.“ Degan fikrlarni ta'kidlaydi.

Hozirgi pedagogikasi fani oldida turgan muammolardan biri O'qituvchi va pedagogik mehnat sharoiti hisoblanadi.

Chunki O'qituvchida barcha pedagogic g'oyalar mujassamlangan bo'lib, uning faoliyati orqali bu g'oyalar amalga oshiriladi va hayotga tadbiq etiladi.

O'qituvchining kup qirrali va murakkab faoliyati zamirida yosh avlodni odobli, ahloqli qilib tarbiyalash, ularni bilimlar bilan qurollantirish kabi muhim vazifalar yotadi. Bularni amalga oshirish esa O'qituvchining xilma-xil faoliyatiga bog'liq: bolalarni o'qitish, maktabdan va sinfdan tashqari tarbiyaviy ishlarni tashkil etish, bilish va utkazish,

ota-onalar o'rtasida pedagogik targ'ibot ishlarini olib boorish va hakazo. Bularning hammasi O'qituvchidan chuqur bilimga ega bulishni, o'z sohasini, bolalarni sevishni talab etadi.

„Ta'lim to'g'risida”gi Qonun 1997-yil 29-avgustda qabul qilingan bo'lib, u 5 bo'lim va 34 moddadan iborat. Qonunning 5-moddasida pedagogik faoliyati bilan shug'ullanish xuquqi aniq ifodalangan:

„Tegishli kasb- kor malakasiga ega bo'lgan o'zida yuksak ahloqiy sifatlarni mujassamlashtirgan kishilar pedagogik faoliyati bilan shug'ullanish huquqiga egadirlar”.

O'zbekiston Respublikasi Ta'lim konsepsiyasida O'qituvchi-mutahassisning vazifalari quyidagicha belgilanadi:

„Mutahassis malakasi-chuqur umumiy bilim, keng dunyoqarash va kasb tayyorgarligi, kmpyuter savodhonligi, o'z bilimini tezlik bilan yangilash va to'ldira olish qobiliyati singari omillardan tashkil topadi. Shular qatorida uning intizomi, mas'uliyat, ziyolilik, o'z ishiga, mamlakat mustaqilligiga, vatan va jaxon taraqqiyoti yo'lida ezgulik va adolatga sadoqat tuyg'ularini ham tarbiyalash zarur”.

Bu vazifa va talablar boshlang'ich sinf o'qituvchisida ,ayniqsa, to'la mujassamlashgan bulishi lozim. Zero, maktabga ilk bor qadam quygan bola dunyoning, hayotning qonun va qoidalarini ,sir asrorlarini O'qituvchidan o'rganadi. O'qituvchi esa o'z bilganini bolaga o'rgatadi. Agar bolani chuqur bilimli, e'tiqodli, madaniyatli qilib tarbiyalamoqchi bo'lsak, shu fazilatlar O'qituvchida mujassam bulmog'i lozim. Shunday ekan, O'qituvchi, umuman boshlang'ich sinf O'qituvchisi qanday fazilatlariga ega bulishi kerak, degan savol tug'iladi. Bu savolga javob berishdan oldin O'qituvchining hozirgi kunda jamiyatimizda tutgan o'rni haqida fikr yuritsak.

Ma'lumki, O'zbekiston respublikasi prezidenti farmoniga binoan, 1-oktabr „o'qituvchilar va murabbiylar kuni” deb e'lon qilindi. Bu voqea davlatimizda O'qituvchilarning jamiyatda tutgan o'rni naqadar yuksak ekanligidan dalolat beradi.

Keyingi yillarda pedagogik hodimlarning maishiy sharoitini yahshilash borasida qator hujjatlar qabul qilindi: imtiyozlar berildi, ularning ish haqi oshirildi, barcha turdagi maktab hunar-tehnika bilim yurtlari, oily va o'rta maxsus o'quv yurtlari pedagogik xodimlari bilan mehnat shartnomasi tuzish tizimiga o'tildi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim konsepsiyasida mutahassis vazifalari quyidagicha belgilangan: „ ...mutahassis o'z faoliyati sohasidan qat'iy nazar ,ijodiy jamoalarda ishlay olish qobiliyatiga, menejment va marketing sohalarida tayyorgarlikka ega bulishi, yangi texnologiyalarni joriy etishning xo'jalik, ijtimoiy va madaniy jixatlarini aniq tasavvur qila olish kerak”. Ushbu fikrlar O'qituvchilarga ham bevosita taaluqli.

Hozirgi zamon O'qituvchisining asosiy fazilatlaridan biri – o'z kasbiga sadoqatlilik, g'oyaviy e'tiqodligi, o'z kasbini sevishi va uni boshqa kasb egalaridan ajratib turadi. Chunki maktabda ta'lim tarbiya ishining yuqori saviyada olib borilishi faqat O'qituvchiga, uning kasbiy tayyorgarligiga bog'liq.

O'qituvchi shahsiga quyidagi muhim talablardan biri – u o'zi o'qitayotgan predmedlarni chuqur bilishi, uning metodikasini o'zlashtirib olgan bulishi zarur. O'quvchilar

O'qituvchining o'z bilimlarini bolaga yetkaza olishi imkoniyatlarini qadrlabgina qolmay, balki uning fidiyligini ham taqdirlashadi.

O'qituvchining yuksak madaniyati, uning teran bilim doirasi ta'lim tarbiya ishlarining muvaffaqiyatli kechishiga yordam beradi. Hozirgi zamon O'qituvchisi ayniqsa, Boshlang'ich sinf o'qituvchisi milliy qadriyatlarimizni bilibgina qolmay, keng ota-onalar jamoatchiligi ichida, sinfda uning otashin targ'ibotchisi ham bo'lishi kerakdir.

O'qituvchi kasbiga xos bo'lgan muhim talablardan biri – bolalarni sevish, ularning hayoti bilan qiziqish, har bir shahsni hurmat qilishdan iboratdir. Bolani sevgan, butub kuch va bilimni bolalarning kelajagi, ularni vatanga sadoqatli fuqoro qilib tarbiyalashga safarbar qila oladigan insongina haqiqiy o'qituvchi bo'la oladi. Bolaga befaqrq, uning kelajagi bilan qiziqmaydigan, O'qituvchilk kasbiga loqayd inson haqiqiy O'qituvchi bo'la olmaydi.

„Boshlang'ich ta'lim konsepsiyasi “ da Boshlang'ich sinf O'qituvchisi qiyofasi quyidagicha ta'riflanadi: ... Eng muhimi, bolalarda o'qish, o'rganishga bo'lgan chinakam havas, ishtiyoq uyg'otuvchi, e'tiqod hosil qiluvchi ustoz sifatida alohida o'rin tutadi“. Bu konsepsiyada Boshlang'ich sinf O'qituvchisiga quyidagi talablar kiritiladi:

1. O'zbekiston – kelajagi buyuk davlat ekaniga ishonadigan milliy iftihar tuyg'usiga ega bo'lish;

2. Bolalarni xalq pedagogikasi durdonalari hamda milliy qadriyatlarimiz asosida tarbiya qila olish;

3. Nutqi ravon xalq tili boyligi, ifoda usuli va tasvir vositalarini adabiy til uslub va me'yorini to'la egallagan bulishi lozim.

Boshlang'ich sinflarda utiladigan ona tili, matematika, o'qish, rasm, tabiatshunoslik, odobnoma o'z mohiyati bilan o'quvchilarni ta'limida o'ziga xos ahamiyatga ega. Shuning uchun ham o'quvchilarimizning qiziqishini oshirib darslarga jalb qilishimiz kerak.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini erkin fikrlaydigan, yangikka intiladigan qilib tarbiyalashimiz muhim ahamiyat kasb etadi. Biz bunda o'quvchilarga ilk poydevor ta'lim hamda tarbiya berishimiz kerak buladi.

Ta'lim bu shunday jarayonki unda o'qituvchi va o'quvchilarning hamkorlikdagi faoliyati bo'lib, shaxsning tarbiyasi va uning taraqqiyoti amalga oshadi. O'qituvchi darsni qiziqarli hamda o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini so'ndirmasligi, qisqa qilib aytganda darslardan bezdirmasligi kerak bo'ladi. Shu maqsadda o'qituvchi o'quvchilarni darsga jalb qilish uchun eng avvalo ularning ko'ngliga yul topa olishi hamda turli hil zamonaviy interfaol metodlardan foydalanishi kerak. Bunda pedagog avvalambor o'zining qobiliyati, mahorati, malakasi va bilim doirasidankelib chiqib o'z bilimlarini o'quvchilarga singdira olishi kerak bo'ladi.

Bugungi kunda turli hil didaktik o'yinlardan ham foydalanib kelmoqdalar. Interfaollik deganimizda aynan o'qituvchi va o'quvchilar orasidagi o'zaro muloqotlar, o'qish-bilish savodhonliklari xam o'zaro suhbat kurinishida olib boriladi. Bunday interfaol metodlar va didaktik o'yinlar orqali olib boriladigan darslar juda qiziqarli bo'ladiki, natijada

bironta ham o'quvchi chetda qolmasdan ishtirok etadi va o'zlarining shahsiy fikrlarini bemalol qo'rqmasdan bayon eta oladilar. O'quvchilar ko'rgan, eshitgan, idrok qilgan narsalarini zo'r qiziqish bilan bayon eta oladilar. Bolalarda darsga bo'lgan qiziqish va havas ham oshadi. Hamda o'zaro bir-biriga do'stona munosabatlar xosil bo'ladi. Bir-birlari bilan o'zaro fikr almashadilar. Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning yosh hususiyatlari, savodxonlik darajalari, tabiatlariga qarab turli hil didaktik o'yinlar va metodlardan foydalaniladi. Endi ta'lim jarayonlarini didaktik o'yinlarda olib boorish haqida gapiramiz: Interfaol metodlar o'quvchi faoliyatini jadallashtirib faollashtiradi. Bunda o'quvchilarning shahsiyatidagi ijodiy imkoniyatlarini ruyobga chiqaradi.

Interaktiv o'yinlar – nazariy, amaliy, rolli, jismoniy, ishchanlik va bir qancha turlarga bo'linadi. Bunda o'quvchilar ulchash, hisoblash, tahlil qilish, sinash, solishtirish, xulosa chiqarish, nutq o'stirish, mustqail qaror qabul qilish kabi bilimlarni takomillashtiradi. Hozirda amaliyotda qullanilayotgan ta'lim metodlari rang-barang va hilma-hildir. Boshlang'ich sinflarni o'qitishda asosan – so'zlash, ko'rgazmali vositalardan foydalanib tushuntirish va ko'rish, tinglashga asoslangan metodlardan foydalaniladi. Rolli o'yinlar va didaktik o'yinlar metodi ham juda qo'l keladi.

Bugungi kunda bir qancha rivojlangan mamlakatlarda ta'lim tarbiya jarayonining samaradorligini kafolatlovchi zamonaviy texnikalarni qo'llash borasida katta tajriba asoslarini tashkil etuvchi – interfaol metodlar nomi bilan yuritilmoqda. Interaktiv metodlarning turlari ko'p bo'lib, ta'lim tarbiya jarayonining deyarli hamma vazifalarini amalga oshirish maqsadlari uchun moslari hozirda mavjud.

Interfaol metodlar deganda – ta'lim oluvchilarni faollashtiruvchi va mustaqil fikrlashga undovchi, ta'lim jarayonining markazida ta'lim oluvchi bo'lgan metodlar tushuniladi. Bu metodlar qullanilganda ta'lim beruvchi ta'lim oluvchini faol ishtirok etishga chorlaydi. Ta'lim oluvchi butun jarayon davomida ishtirok etadi. ta'lim oluvchi markazda bo'lgan yondashuvning foydali jihatlari quyidagilarda namoyon bo'ladi.

1. Ta'lim samarasi yuqoriroq bo'lgan o'qish-o'rganish;
2. Ta'lim oluvchining yuqori darajada rag'batlantirilishi;
3. Ilgari ortirilgan bilimlarni ham e'tiborga olinishi;
4. Ta'lim jarayoni ta'lim oluvchining maqsad ehtiyojlariga muvofiqlashtirilishi;
5. Ta'lim oluvchining tashabbuskorligi va mas'uliyatining qo'llab-quvvatlanishi;
6. Amalda bajarish orqali o'rganilishi;
7. Ikki taraflama fikr – mulohazalarga sharoit yaratilishi.

„ Agar bolalar erkin fikrlashni o'rganmasa, berilgan ta'lim samarasi past bo'lishi muqarrar“ degan edi prezidentimiz I.A.Karimov.

Boshlang'ich sinflarning o'qish darslari o'z mohiyati, maqsad va vazifasiga ko'ra ta'limda o'z o'rniga ega. Sababi uning negizida savodxonlik va ahloqiy ta'lim tarbiya asoslari yotadi. Shuning uchun ham o'qish ta'limisiz, boshqa ta'limni tasavvur qilib bulmaydi. O'qish darslarida o'quvchilarimiz ilk bor matnni to'g'ri o'qish, mazmunini o'zlashtirish bilan rubaro bo'ladi. aynan o'qish ta'limda o'quvchining avvalo insonligini, ya'ni o'zligini qolaversa

olamni anglashga urg'u beriladi. shuning uchun ham „O'qish kitobi“ atrofimizni o'rab turgan olam, ona tabiat, Vatanimiz bugungi qiyofasi va undan oldingi tarixi, bolalar va kattalar hayoti, qadriyatlarimiz, mehnatsevarlik, xalqlar do'stligi va tinchlik kabi turli mavzular buyicha tushuncha berish uchun tabiiy, ilmiy ommabop ham ahloqiy- ta'limiy asarlar kiritiladi.

Boshlang'ich sinflarning O'qish darslarida o'rganiladigan asarlarning mavzu doirasi ancha keng bo'lib, ular ona tabiat, yil fasllari, xalq og'zaki ijodi, mehnatga muhabbat, asosiy bayram sanalari, milliy istiqlol va ma'naviyat kabi umumiy mavzularda yig'ilgan. O'qish darslari uchun tayyorlangan mavzular o'quvchilarga kundalik hayot, mustaqillikni mustahkamlash va insoniy munosabatlar buyicha bilim va tarbiya berishga qaratilgan. Shuningdek bular ichida vatan, istiqlol, ma'naviyat, tabiat haqidagi mavzular ajralib turadi. Ulardan ko'zda tutilgan maqsad shundaki o'zligini anglash, istiqlol, vatan va tabiat bilan bog'liq tuyg'ularni uyg'otishdir. darslikdagi har bir mavzu uchun tanlangan matnning janriy rang barangligi, o'quvchilarning bilim darajasiga va yosh hususiyatlariga mos kelishiga hamda, poyetik mukammalligiga alohida e'tibor berish kerak. o'qituvchi oldidagi muhim vazifa shundan iboratki, o'quvchilar darsliklar orqali o'zlashtirgan bilim, ko'nikma va malakalarining kelajak hayotlarida zarur bulishini tushunib yetishlariga erishish.

Umuman olganimizda, Boshlang'ich sinf o'qish darslari oldiga quyiladigan didaktik vazifalar quyidagilardan iborat.

1. o'quvchilarda yahshi o'qish sifatlari: tug'ri, tez, ongli, ifodali o'qishlarini shakllantirish;

2. o'quvchilar kitobdan foydalanishga, undan kerakli bilimlarni olishga o'rgatish, kitobga muhabbat uyg'otish, ularni oddiy kitobhondan chuqur mulohaza yurituvchi, ijodkor kitobhon darajasiga ko'tarish;

3. o'quvchilarning atrof muhit haqidagi bilimlarini kengaytirish va boyitish hamda ilmiy dunyoqarashlarini shakllantirish;

4. o'quvchilarni ahloqiy, estetik jihatdan yetuk va mehnatga muhabbat ruhida tarbiyalash;

5. O'quvchilarning bog'lanishlari nutqini va adabiy estetik tafakkurini o'stirish;

6. O'quvchilarning hayolat olamini boyitish;

7. elementar adabiy tasavvurlarini shakllantirish.

Shuningdek har bir ta'limiy vazifani bajarishning aniq va metodik usullari mavjud bo'lib, bular o'zaro bog'liq xolda sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlari yordamida o'quvchilarga yetkazish. O'quvchilar esa uni o'zlashtirish natijasida undan foydalanish qobiliyatiga ega bo'ladi.

O'rganish jarayonida o'quvchilar o'zlashtirishning turli ko'rinishlaridan foydalanadilar, ya'ni, o'zlashtirilayotgan ma'lumotlarni qabul qilish, qayta ishlash, hamda amaliyotga tadbiq etish o'ziga xos farqlarga tayanadi. Ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchilarning dars paytidagi hamkorligi, o'quvchilarning mustaqil ishlashi, sinfdan tashqari ishlar shaklida ta'lim va tarbiya masalalari xal etiladi.

„3/3” („4/4” , „5/5”) metodi.

O'quvchilarda o'rganilayotgan mavzu (yoki bulim,bob) yuzasidan tahliliy mulohaza yuritish, shuningdek eng muhim tayanch tushunchalarni ifodalay olishni talab etadi.Unga kura o'qituvchi mavzu (bo'lim,bob) yuzasidan uchta (to'rtta, beshta vahakazo) tug'ri va unga teng nisbatda (uchta, to'rtta, beshta) bo'lgan va noo'rin qullanilgan tushunchalar (so'zlar, belgilar, tasvirlar va boshqalardan) iborat tizimni shakllantiradi.O'quvchilar ushbu tizimdan mavzu (bo'lim,bob) ga taaluqli bo'lmagan tushunchalarni ajratadilar va harakatlarning mohiyatini izohlaydilar.

Metodni qo'llashda quyidagi harakatlar tashkil etiladi.

1.O'qituvchi o'zaro teng nisbatda mavzu (bo'lim, bob) ga oid bo'lgan asosiy tushunchalar tizimini yaratadi;

2.O'quvchilar mavzu (bo'lim, bob) ga oid va oid bo'lmagan asosiy tushunchalarni tizimdan chiqaradi;

3.o'quvchilar o'z xarakterlarining mohiyatini izohlaydilar.

Metoddan individual, guruhli va ommaviy shaklda o'quvchilar tomonidan mavzuning puhta o'zlashtirilishini ta'minlash hamda ularning bilimlarini aniqlash maqsadida foydalanishi mumkin.

Xulosa shundaki, o'qituvchi kreativlik asosida darsni mazmunli tashkil qila olsa,o'quvchida fanga bo'lgan qiziqish oshib boraveradi.Demak,o'quvchilarni darsga jalb qilish uchun o'qituvchi kreativ ya'ni yaratuvchan bulishi kerak!

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.„Pedagogika nazariyasi va tarixi” – R.Mavlonova, N.Vohidova, N.Rahmonqulova.Toshkent – 2010

2 . B.X.Xodjayev „ Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti” T – 2017

3.O.U.Avlayev, S.Jo'rayea, S.P.Mirzayeva „Ta'lim metodlari” o'quv uslubiy qo'llanma, „Navro'z” nashriyoti, Toshkent - 2017

4. O'G'Li, A. M. A., & Ibodullayevna, S. B. (2020). “youth investment-2020” innovative approach and modern trends in the development of science and education. Science and Education, 1(1), 508-511.

5. Ibodullayevna, S. B. (2020). Kompyuter lingvistikasini kashf etilishidagi matematik modellar ko'rinishi. Science and Education, 1(1), 167-172.

6. Sodiqova, B. I., Bobojonov, D. J. O. G. L., & Abdumalikov, F. B. O. G. L. (2021). Til va nutqiy faoliyat o'rtasidagi munosabatlar. Science and Education, 2(12), 641-645.

7. Sodiqova, B. I., Bobojonov, D. J. O. G. L., & Jo'Rayeva, S. B. (2021). Tilshunoslikda til va nutq dialektikasi. Science and Education, 2(12), 634-640.

8. Ibodullayevna, S. B. (2021, March). ALGORITHMIC THEORY IN COMPUTER LINGUISTICS AND THEIR PUBLIC AND EFFECTIVE PROPERTIES. In Euro-Asia Conferences (Vol. 4, No. 1, pp. 17-20).

9. Toshmuradovna, I. S., Ibodullayevna, S. B., & Jumaqul o'g'li, B. D. (2022). NUTQ YARALISHINING PSIXOLINGVISTIK KO'RINISHLARI. BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIIY JURNALI, 264-266.

10. IBODULLAYEVNA, S. B., SOBIRJONOVNA, S. M., & MIRBOBOYEVNA, T. G. The Concept of Culture and Internet Connection. International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology, 7(05), 193-195.

11. IBODULLAYEVNA, B. S., XUSHBOQOVNA, E. B., & QIZI, X. D. H. (2020). The Terms of Postmodern Characteristics in Daniel Martin Novel of John Fowles. JournalNX, 6(05), 98-104.

12. Ibodullayevna, S. B., Rajavaliyeva, A. N., G'anievna, A. Q., & Ergashevna, M. G. (2022). JOHN FOWLES AS AN EXISTENTIALIST WRITER AND REALIST LITERARY TRENDS AND ITS PHILOSOPHICAL-PSYCHOLOGICAL APPROACHES. 湖南大学学报 (自然科学版), 49(04).